

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Madách Imre és a francia forradalom.

E tárgyat eddig legjobban megvilágította egy értekezés (Philol. Köz. löny. 1912. 860. old.) és a három magyarázatos kiadás (Alexander Bernát, Becker Hugó, Pintér Jenő). Nekem most az a nagyon szerény feladat jutott, hogy a fényes palota díszítő motívumai közül egy virágra ráírjak egy nevet és kiigazítsak egy csekély történelmi botlást.

Az *ember tragédiája* 9. színe Párisban, a Grève piacán játszik. Itt van a botlás. A Place de Grève, a mostani Place de l'Hôtel de Ville (Városház-tér) régebben csakugyan kivégzésekre szolgált, ámde a forradalom alatt a verpad a guillotine-nal nem itt állott, hanem a mostani Place de la Concorde-on, mely 1792 óta Place de la Révolution nevet viselt. A forradalom áldozatai Párisban itt fejeztettek le, mintegy 3000 en, köztük *Danton* is, aki Madáchnál a forradalmi szín főszemélye. Magyarázatos kiadásokba ezt a javítást föl kell venni.

Adám-Danton hízelt szavaira mondja Éva mint előkelő fiatal lány e szavakat:

Az áldozatra szánt állatot
Semi gúnyolák útjában a papok.

Szinte nehezemre esik ezt a nagyon szép képet Madáchtól elvitatni, de az igazság az, hogy valahol készen találta.

Hol? En a következő munkából ismerem: *Mignet: Histoire de la Révolution française*. Onzième édition. Paris, 1875. 2. kötet.

E munka már első kiadásában óriási sikert ért el egész Európában, több nyelvre lefordították. Magyarul: A francia forradalom története. 1844. 2. kötet, szerző és fordító megnevezése nélkül. Ismerjük azonban az utóbbi is: *Gaal József*, a Peleskei Nótárius szerzője.

A fentebb említett kiadásban a Chapitre VII. az 1793 június 2-i fölkelést tárgyalja. Ez alkalommal mondta *Lanjuinais*, a bevádolt girondisták egyike, mikor a beszédben meg akarták akadályozni: Quand les anciens préparaient un sacrifice, ils couronnaient la victime de fleurs et de bandelettes en la conduisant à l'autel. *Le prêtre l'immolait, mais il ne l'insultait pas*.

Az aláhúzott rész ugyanazt mondja, amit Madách idézett szavai, de hogy innen vette, azt nem merem mondani. Könyvtára jegyzékében Mignet nincs meg, o jegyzék azonban nem teljes. Ettől tehát benne lehetett. Azt is látjuk, hogy az idézett szavakat nem Mignet mondja, hanem a *convention* (nemzetgyűlés) egyik tagja, tehát más történelmi munkákban is benne lehet.

Hogy Madách mennyire ragaszkodott a történelmi forrásokhoz ahol csak tehetette, mind világosabban áll előttünk. Nem részletekben akart eredeti lenni, hanem egészben, a koncepcióban. *Szigetvári Iván*.

A Buda Halálának forrásaihoz.

Kis adat, de élénken jellemzi Arany hagyománykereső eljárását. Buda Halála I. énekének 33—37. versszakában le van írva Buda és Etele kölcsönös hűségesküje. Ez élénken emlékeztet a francia nyelv legrégibb emlékeire: a strassburgi eskükre (842), melyekben Kopasz Károly és Német Lajos királyok hasonlóképen esküsznek egymásnak hűséget. A két király esküje majdnem azonos szövegű. Fordításuk:

„Isten szerelméért, e keresztény népért és közös jóvoltunkért, e naptól kezdve, amennyire Isten tudnom és bírnom adja, meg fogom segíteni e fivéremet (Károlyt) és segélyére leszek minden dologban, úgy amint igazság szerint az embernek fivérének segítenie kell, azért, hogy ő is így tegyen velem; és Lothárral soha semmi egyetértésre nem lépek, amely akaratom e fivéremnek (Károlynak) kárára lenne.“ — Aranynál:

Buda esküje:

Had ura, ím hallj szót, kinek neved Isten!
Igaz nekem úgy légy, mint igazán eskem:
Hogy e mai szertől soha el nem állok;
Etele öcsémmel viszázat nem csinálok.

Etele esküje:

Hadak ura, Isten! az enyém is halljad!
Soha te ne segélj, ha cselekszem ollyat,
Hogy e mai szertől valaha elállok,
Jó Buda bátyámmal viszázat ha csinálok.

Az ezeréves időközök s a politikai okmány és Arany művészi epikus előadása közti különbözőség dacára az egyik hatása a másikra megállapítható. E föltevésem valószínűségét támogatja az a hasonló eljárás, amellyel Toldi Szerelmében találkozunk: itt Arany a III. ének 57. versszakában tudvalévően a Régi M. Nyelvmélekek II. kötete 336. lapján olvasható Nagy Lajos korabeli eskümintát írta át. Adatom egyúttal egyike azoknak a ritka eseteknek, ahol a francia irodalom közvetlen hatása Aranyra kimutatható.

Hajnóczy István.

Magyarok, normannok.

Azok a kalandos hadjáratok, amelyekkel őseink a honfoglalás után, a X. században zaklatták, pusztították a közeli és távoli népeket, általános rettenetesség tárgyává tették a magyar nevet. *Muratori* közöl egy verses könyörgést, amelyet Modena város templomában énekeltek Szent Geminianus, a város védőszentje pártfogásáért. Alljon itt két sora:

Nunc te rogamus, licet servi pessimi,
Ab Ungarorum nos defendas jaculis.

(Most kérünk téged, bár legrosszabb szolgálid, hogy a magyarok dárdaíttól védelmezz meg bennünket. — *Muratori: Antiquitates Italicae Medii*

aevi. 1738. — Tóth Béla *Szájrul szájra* c. munkájában az egész könyörgést közli.)

Tudomásunk van hasonló könyörgésről Bajorországban is. (Pauler Gyula: *A magyar nemzet története Szent Istvánig*. 1900.)

Ez ismert adatok után rámutatok arra, hogy a magyaron kívül más nemzet is részesült hasonló megtisztelésben. A normannok (északi emberek) 843 óta folyton, szünet nélkül zaklatták Franciaországot betöréseikkel, pusztítva, rabolva, gyilkolva, amerre jártak, míg végre *Charles le Simple* francia király letelepítette őket a mostani Normandiában, 911-ben. Éppoly félelmetesek voltak, mint a magyarok és éppen úgy befoglalták őket a litániába: *A furore Normannorum libera nos, Domine*. (A normannok dühétől ments meg Uram minket. — A. Albert—Petit: *Le millénaire de la Normandie*. *Revue des deux Mondes*, 15 mai 1911.)

Igy találkozik a kor két réme: a tengeren járó hajós normannok és a nem kevésbé rettegett gyors lovas magyarok.

Szigetrári Irán.